

HOE ENERGIE-EFFICIËNT IS DE VLAAMSE JEUGDWERKINFRASTRUCTUUR?

RAPPORT

1 Inleiding

Sinds 2017 zet minister van Cultuur Sven Gatz extra in op het energiezuiniger maken van de culturele infrastructuur. Dit gebeurt onder andere met de bovenlokale investeringssubsidies, die worden verdeeld via het Fonds Culturele Infrastructuur (FoCI). Hoewel deze subsidielijn ook opengesteld is het voor het Vlaamse jeugdwerk, stelde het FoCI vast dat het jeugdwerk opvallend afwezig bleef als aanvrager. Uit gesprekken met de sector bleek de subsidielijn te hoogdrempelig en onvoldoende aangepast te zijn aan de noden en uitdagingen van het jeugdwerk. Met dit onderzoek proberen we deze noden en uitdagingen in kaart te brengen en formuleren we aanbevelingen om hieraan tegemoet te komen.

2 Aanpak

Na overleg met het jeugdwerk, De Ambrassade en FoCI werden veertien representatieve locaties geselecteerd: jeugdhuizen, jeugdbewegingslokalen, jeugdwerkkantoren... Vervolgens kreeg energieadviesbureau Emaze de opdracht om al deze locaties te bezoeken en door te lichten aan de hand van een potentiële scan. Elke bezochte locatie kreeg na afloop een rapport met de bevindingen, inclusief bedenkingen en tips. Waar mogelijk werden steeds terugverdiëntijden (TVT's) berekend. Ter afronding werd bij alle organisaties gepeild naar een kwalitatieve evaluatie van de audit.

Dit verslag bundelt de belangrijkste bevindingen en koppelt er mogelijke acties aan. Deze acties zijn soms gericht aan de gebruikers van de infrastructuur of de (subsidiërende) overheden, maar vaak ook aan de sector of Pulse. Hoewel dit rapport niet allesomvattend of exhaustief is, hopen we toch dat het een startpunt kan zijn voor verdere dialoog.

3

Werkpunten en opportuniteiten

BEHEER

Doorheen de audits kwamen een aantal overkoepelende pijnpunten naar voren. Zo worden de panden uit ons onderzoek vaak beheerd door verschillende personen. Opvallend is dat maar weinig van onze contactpersonen op de hoogte waren van hun verbruik of van de verbruikskosten. Op veel plaatsen is ook geen verantwoordelijke voor de gebouwen, wat zijn weerslag heeft op de staat ervan. Door een verantwoordelijke aan te duiden kan nochtans makkelijker een beleid worden opgesteld voor het onderhoud en de nodige werken aan de panden.

ACTIE 1 Duid een gebouwverantwoordelijke aan.

MISVATTINGEN

Tijdens de audits werden regelmatig wijdverspreide misvattingen vastgesteld. Deze moeten de wereld uit geholpen worden. Bijvoorbeeld: 'een gebouw opwarmen kost meer energie dan het op temperatuur houden', 'de ventilatie moet altijd aanstaan' of 'het is nieuw, dus zal het wel energiezuinig zijn.'

ACTIE 1 Counter veelvoorkomende misvattingen met een goede informatie-campagne.

OBJECTIEVE HULP

Bij verbouwingen en vernieuwing van technieken zijn organisaties vaak overgeleverd aan de goodwill van de installateur/onderhoudsfirmas. Helaas betekent dit doorgaans een erg commercieel getint advies. Organisaties hebben dan ook nood aan correcte en onafhankelijke informatie. In een ideale wereld wordt iedere investering eerst voorgelegd aan een studie bureau of energiecoach. Zo zouden de installaties stap voor stap kunnen evolueren naar een energiezuinige infrastructuur. Door de hulp regelmatig en laagdrempelig aan te bieden kan ook korter op de bal gespeeld worden en zullen organisaties vaker de juiste keuzes maken.

ACTIE 2 Zet een proefproject op met een studie bureau technieken, waarbij zij hun kennis delen en ter beschikking stellen aan alle organisaties. Moedig de organisaties aan om hiervan gebruik te maken.

ACTIE 3 Zet in op audits, zowel voor als na verbouwingen.

MASTERPLAN

De meeste locaties hebben geen masterplan. Nochtans is dat cruciaal om juiste investeringen uit te voeren. Waar sta je vandaag, waar wil je morgen staan en hoe zie je de organisatie over de komende vijf tot tien jaar evolueren? Het is een moeilijke, maar belangrijke denkoefening. Veel investeringen hebben een terugverdientijd (TVT) van vele jaren. Zonder masterplan is de kans groot dat het geïnvesteerde geld (ongeacht waar het vandaan komt) niet optimaal benut wordt.

ACTIE 4 Laat organisaties nadenken over hun toekomst, zodat de infrastructuur in functie van dit toekomstbeeld kan worden aangepast.

BEZETTING

Veel jeugdbewegingslokalen, jeugdhuizen en jeugdverblijven worden vaak maar enkele uurtjes per week gebruikt. Bij deze panden heeft geen enkele besparingsinvestering een aanvaardbare terugverdientijd. Maar niet investeren brengt deze panden in een neerwaartse spiraal naar verval, wat evenmin wenselijk is.

ACTIE 5 Motiveer organisaties om samen te werken en lokalen te delen. Laat subsidies eventueel (licht) variëren naargelang de bezettingsgraad van het gebouw.

CIRCULAIRE ECONOMIE

De circulaire economie is een perfecte tool voor organisaties die graag vandaag al iets willen doen, maar nog niet weten waar ze morgen zullen staan.

ACTIE 6 Laat organisaties nadenken over wat ze achterlaten. Laat ze kiezen voor materialen die flexibel en herbruikbaar zijn, zodat ze kunnen meegroeien met de noden en veranderende tijden.

REGELGEVING

Gebouwen waar mensen in dienstverband tewerkgesteld worden, moeten voldoen aan de codex over het welzijn op het werk. Maar slechts weinig instanties kennen deze codex. Bij verbouwingen wordt vaak niet aan de wettelijke voorschriften voldaan, wat achteraf voor heel wat problemen en een financiële kater kan zorgen.

ACTIE 7 Richt infomomenten op en integreer de codex op iedere website waar de organisaties subsidies en informatie gaan zoeken wanneer ze willen verbouwen.

ISOLATIE

Bij verouderde infrastructuur is het ontbreken van isolatie opvallend. We raden altijd aan om minstens de buitenzijde van het pand te isoleren. Ook bij nieuwere infrastructuur merken we dat het isolatiepeil behoorlijk varieert.

ACTIE 8 Stel digitale informatiebrochures op die de basisprincipes van isoleren in mensentaal duiden.

ACTIE 9 Informeer organisaties over de voor- en nadelen van de verschillende isolatiematerialen.

VENTILATIE

Op geen enkele locatie troffen we een adequate ventilatie aan die ook perfect afgesteld is – nochtans een must. Bovendien houdt de bijkomende kost voor het plaatsen van een adequate ventilatie bij oudere panden veel organisaties tegen om te isoleren. Bij nieuwe of vernieuwde panden was geen adequaat ventilatiesysteem waarbij zones bijvoorbeeld afzonderlijk bediend kunnen worden aanwezig. De impact hiervan is nochtans niet te onderschatten.

ACTIE 10 Maak een dossier: 'Ventilatie: hoe te gebruiken, hoe te regelen en waarop te letten?'

ACTIE 11 Maak een dossier: 'Ventilatie: welk systeem te kiezen en wat moet het kunnen?'

VERWARMING EN REGELING

In **kleinere gebouwen** merken we dat de thermostaten maar zelden correct geprogrammeerd zijn. Vaak staat de klok niet correct, waardoor de thermostaat al snel in 'permanent comfort modus' geplaatst wordt (zonnetje), met een nadelig gevolg op het verbruik.

Bij de **grotere locaties** is het niet ongewoon dat de verwarming per lokaal gebeurt. Afzonderlijke vuren komen vooral voor bij jeugdbewegingen (waar een lage bezetting is). Dit maakt het des te pijnlijker wanneer een vuur blijft aanstaan: vaak duurt het immers een week alvorens dit opgemerkt wordt. Daarnaast zijn net deze locaties veelal het slechtst geïsoleerd, waardoor de verliezen snel oplopen.

Een verouderd verwarmingstoestel dat goed aangestuurd wordt, zal altijd zuiniger zijn dan een nieuw, state-of-the-art verwarmingstoestel dat niet of incorrect wordt aangestuurd. Op geen enkele locatie die we bezochten was de aanwezige regeling correct ingesteld. Dit kan nochtans een besparing opleveren van 10% (kleinere sites) tot 30% (grotere locaties). Vaak kan een kleine ingreep – zoals het aanpassen van de klok, de ingestelde temperatuur of het tijdprogramma – al een groot effect hebben.

ACTIE 12 Zorg ervoor dat organisaties de thermostaat tweemaal per jaar (half mei en half september) nakijken op een correcte werking. Dat is ook het moment om over te schakelen van winter- naar zomerprogramma (of indien mogelijk: om de cv-ketel helemaal uit te schakelen).

ACTIE 13 Leer jongeren correct om te gaan met energie en milieu.

ACTIE 14 Maak voor ieder lokaal een 'afsluitchecklist'.

ACTIE 15 Ga na of een algemene, overkoepelende regeling mogelijk is om problemen te verhelpen.

ACTIE 16 Voorzie een extra gas- of elektriciteitsleiding naar de lokalen die permanent vorstvrij gehouden moeten worden en plaats een afsluiter met tijds klok op de andere leiding zodat lokalen buiten de bezettingsuren niet verwarmd kunnen worden.

ACTIE 17 Deel grotere gebouwen op in verschillende zones om vraag en bezetting op elkaar af te stemmen.

ACTIE 18 Voorzie nieuwe sites van een wel-doordachte regeling op maat die minimaal om de vijf jaar opnieuw doorgelicht wordt om een goede werking te blijven garanderen.

ACTIE 19 Laat de verwarmings- en koelsystemen hydraulisch doorlichten.

KETELTEMPERATUUR EN STOOKLIJNEN

Bijna 80% van de onderzochte gascondensatieketels produceerden een te hoge watertemperatuur. Door de verrektemperatuur te verlagen, kan het rendement tot 18% verhoogd worden.

ACTIE 20 Beperk de maximale temperatuur van de ketel volgens de noden en stel een correcte stooklijn in.

ISOLEREN CV-LEIDINGEN

Op veel plaatsen zijn de leidingen niet geïsoleerd, waardoor onnodig veel warmte wordt afggegeven. Door de leidingen te isoleren worden deze verliezen beperkt. Een eenvoudige maatregel die organisaties zelf kunnen uitvoeren en na twee stookseizoenen al terugverdiend is.

ACTIE 21 Licht organisaties in over de transportverliezen van niet-geïsoleerde leidingen.

THERMOSTATISCHE KRANEN

Veel locaties hebben weliswaar thermostatische kranen, maar helaas zijn deze niet altijd correct ingesteld. Dit kan nochtans tot 17% besparen. Nogal wat kranen bleken bovendien beschadigd.

ACTIE 22 Gebruik thermostaatkranen in openbare gebouwen, zo voorkom je dat lokalen nodeloos warm gestookt worden.

ACTIE 23 Gebruik 'jeugdbestendige' kranen waarvan de maximumtemperatuur vastgezet kan worden in ruimtes waar je de temperatuur moet kunnen regelen.

REGENWATERRECUPERATIE

Slechts een beperkt aantal locaties was voorzien van regenwaterrecuperatie. In 11 locaties van de 14 locaties werd drinkwater gebruikt om toiletten door te spoelen.

ACTIE 24 Zorg voor extra steun voor regenwaterrecuperatie – organisaties doen dit namelijk niet uit zichzelf.

ACTIE 25 Maak mensen bewust van de waarde van water: water is goedkoop, maar enorm kostbaar.

VERLICHTING

De meeste organisaties zijn niet op de hoogte van de grote rendementsverschillen op het vlak van verlichting. Zo verbruiken sommige ledlampen meer energie dan de klassieke TL-lampen. De meeste ledlampen die we onderzochten, scoorden slecht. Organisaties nemen vaak de verkeerde beslissingen, zelf als ze zich laten omringen door architecten en lichtstudies. Deze desinformatie, vaak ingegeven door commerciële motieven, zien we vaak terug, waardoor nodeloos veel geld uit wordt gegeven aan dure oplossingen die weinig of geen meerwaarde bieden.

ACTIE 26 Maak een dossier: 'Hoe kies ik een ledlamp?' en informeer organisaties om fouten te voorkomen.

KOELING

De jeugdsector lijkt de plek bij uitstek om de meest verouderde koelkasten en diepvriezers achter te laten. Niet alleen is de koeling erg verouderd, veelal is ze ook slecht onderhouden. De condensoren van de koelunits liggen vaak onder een dikke laag stof, waardoor de warmtewisselaar zijn energie niet kan afgeven aan de omgeving. Daarnaast treffen we ongeziene hoeveelheden ijs aan in (veelal lege) diepvriezers en zijn veel rubberdichtingen van deuren beschadigd of losgekomen. Deze zaken drijven het verbruik van de koeling de hoogte in.

Op 13 van de 14 bezochte locaties was de koeling permanent actief, terwijl dat helemaal niet nodig is. Op de locaties waar we een goed beeld hadden van de bezetting en het verbruik, bleek dat tot 40% van de energie verbruikt wordt wanneer helemaal niemand aanwezig is. De rustverbruiken zijn bijna overal te groot, door non-chalance en gebrek aan inzicht rond de waarde van energie. Een systeem met een sleutelkaart, waarbij elektriciteit en verwarming pas geactiveerd worden als een kaart in een uitsparing wordt gestopt (zoals in veel hotelkamers), zou in iedere (jeugd)locatie aangebracht moeten worden.

ACTIE 27 Wijs op de gevolgen van slecht onderhoud (tot 25% meer verbruik en kortere levensduur) en adviseer om koeling zo veel mogelijk uit te schakelen.

ACTIE 28 Adviseer om oude koelkasten te vervangen door nieuwe, zuinige exemplaren. Dit is na gemiddeld vier jaar tijd terugverdiend. Bedank vriendelijk voor oma's afdankertjes.

ACTIE 29 Stel subsidies op om bij elektriciteitswerken een 'alles uit'-relais te plaatsen.

VERBRUIKEN ANALYSEREN EN BIJHOUDEN

Hoewel FoCI de EnergieID-tool (vooral interessant voor kleine organisaties) gratis ter beschikking stelt, wordt deze jammer genoeg amper gebruikt. 11 van de 14 bezochte locaties hielden hun verbruik niet bij op maandbasis. Bij de 3 locaties die dit wel deden, werden ze niet geanalyseerd waardoor het opnemen van de tellerstanden eigenlijk geen meerwaarde had.

Bij organisaties die meer dan 100.000 kWh per jaar verbruiken, is een gedetailleerdere analyse (tot op uurbasis) aangewezen. Op die manier kunnen rustverbruiken, maximale belastingen en het besparingspotentieel correct berekend en opgevolgd worden.

Uit de verbruiken blijkt dat vermoedens en realiteit veelal ver uit elkaar liggen. Energiemonitoring op uurbasis kan dit in beeld brengen. Het grootste probleem is echter dat dit voor de meeste verantwoordelijken te complexe materie is om zelf nuttige zaken uit te halen. Advies en hulp van een expert wordt daarom sterk aangeraden.

ACTIE 30 Moedig energiemonitoring aan. Stuur tweemaal per jaar een herinneringsmail naar de organisaties en vraag hen om hun verbruik te bekijken en te vergelijken met voorgaande jaren.

ACTIE 31 Spoor grotere organisaties aan om over te stappen naar een automatische monitoring op uurbasis. Ondersteun ze om (minimaal) tweemaal per jaar een kleine, maar doordachte analyse te laten uitvoeren.

ACTIE 32 Meet naast water-, gas- en elektriciteitsverbruik ook de temperatuur, zodat de werking van de regeling geanalyseerd kan worden vanuit de monitoring.

ACTIE 33 Zet hard in op sensibilisering – een van de goedkoopste maatregelen die tot 25% kan besparen.

4

Evaluatie

Enige tijd na de passage van Emaze nam Pulse telefonisch contact op met de bezochte organisaties om de audit te evalueren. Tegelijk werd ook gepolst naar de houding van de organisaties ten aanzien van duurzaamheid in het algemeen, energie-efficiëntie en de ervaringen met de subsidielijnen van het FoCI. Dit waren de belangrijkste bevindingen.

- Alle respondenten vinden de quickscan van Emaze erg waardevol: een eyeopener die hen inzicht geeft in het energieverbruik en een houvast biedt voor concrete maatregelen. Daarnaast vormt de audit een uitstekende basis voor een eventueel masterplan en zet het de lijnen uit voor een beslissingskader waardoor beslissingen op basis van buikgevoel worden vermeden.
- Grotere organisaties denken vaak harder na over de toekomst van hun infrastructuur dan kleinere organisaties (maar ook bij hen is het vaak geen prioriteit). Organisaties streven meestal wel naar een duurzame werking, maar wegens een gebrek aan tijd en expertise blijft het vaak bij goede bedoelingen. Door het grote verloop is continuïteit en kennisborging bovendien een groot probleem.

- Alle respondenten geven aan nood te hebben aan bijkomende ondersteuning, coaching en neutrale informatie. Deze informatie gaat zowel over energie-efficiëntie in het algemeen, het gebruik en instellen van technische installaties, als over begeleiding voor, tijdens en na infrastructurele ingrepen.
- Er is ook nood aan ontzorging, bijvoorbeeld door neutrale experts die mee aan tafel gaan met de organisatie en eventuele leveranciers om te kijken hoe een probleem aangepakt kan worden. Bijstand op regelmatige tijdstippen zou absoluut een meerwaarde zijn.
- Bijna alle bevroegde organisaties geven aan er zelf niet aan te hebben gedacht een audit aan te vragen. Omdat ze er niet vertrouwd mee zijn, geen budget voor hebben of geen zicht hebben op de terugverdienmogelijkheden van zo'n audit.
- De audit zet aan om zelf verdere stappen te zetten en om andere locaties van dezelfde organisatie ook te laten doorlichten: deze eerste audit werkt dus drempelverlagend. Kosteloze ingrepen werden overal uitgevoerd (of staan op de planning om uitgevoerd te worden).
- Niemand van de respondenten was vertrouwd met de energielening. De meeste organisaties bleken ook het FoCI niet te kennen, zelfs de betrokken jeugddiensten niet. Hier is dus zeker nog veel groeipotentieel.
- De organisaties die wél vertrouwd waren met het FoCI en zijn subsidie-lijnen, kenden het fonds omdat ze in het verleden al eens een subsidie hadden aangevraagd (of omdat ze momenteel een aanvraag hebben lopen). Zij vinden de administratieve en vormelijke eisen van de aanvraag redelijk veeleisend, en vragen zich af of er niet flexibeler kan worden omgesprongen met kleinere aanvragen. Een laagdrempeligere subsidie-lijn voor kleinere ingrepen en extra bijstand en ontzorging bij het opstellen van een subsidiedossier zijn dan ook wenselijk.

5

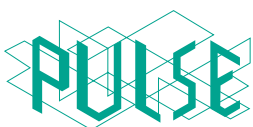
Besluit

In eerste instantie werd het voor de organisaties duidelijk dat er overal ruimte is voor verbetering. Bewustwording maakt al een groot verschil. Dat het licht doven, de koeling uitschakelen, koeling vernieuwen, de verwarming correct afstellen en de ketel in de zomer uitschakelen een grotere impact kan hebben dan dubbele beglazing plaatsen, was voor velen een eyeopener.

Gebouwbeheerders hebben vaak onvoldoende technische kennis om de juiste keuzes te maken. Zij hebben vooral nood aan ondersteuning. Bij verbouwingen, maar ook bij kleine ingrepen.

Een maandelijkse opname van de meterstanden is een absolute must, zodat excessen opgepikt en aangepakt kunnen worden. Een doorlichting en analyse van de verbruiken zou een vijfjaarlijkse verplichting moeten zijn. Dit dient vanuit het beleid aangestuurd en gecoördineerd te worden.

Daarnaast moet een databank van 'tips & tricks' aangelegd worden, waarbij organisaties van elkaar kunnen leren, en moet hard worden ingezet op sensibilisering. Als bovenstaande maatregelen gecombineerd worden met een goed masterplan en een goede bezetting van de gebouwen, kunnen snel grote stappen voorwaarts worden gemaakt.

Pulse Transitienetwerk is een netwerk-organisatie die de krachten van Cultuur, Jeugd en Media bundelt voor een transitie naar een duurzame en sociaal rechtvaardige samenleving. Meer info op www.pulsenetwerk.be

in samenwerking met

emaze ::
ENERGY CONSULTANCY

met de steun van
de Vlaamse overheid

 Vlaanderen
verbeelding werkt